

HISTORIA / HISTORY

Ks. SŁAWOMIR ZABRANIAK

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9987-8013>

e-mail: slawomir.zabraniak@interia.pl

„GROSZ OSZCZĘDZONY NALEŻY ZAWSZE OBRÓCIĆ DLA DOBRA INNYCH”. MAŁO ZNANE OBLCZE KS. JANA DŁUGOSZA

Streszczenie: Ks. Jan Długosz jest znany głównie jako najwybitniejszy dziejopisarz średnio-wiecznej Polski. Niewielu jednak wie o innym jego obliczu, jakim była jego posługa na rzecz potrzebujących zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Nie można bowiem zapominać, że Jan Długosz był przede wszystkim duchownym. Z pełnionymi przez niego urzędami i godnościami kościelnymi wiązały się konkretne prawa i obowiązki. Był przecież proboszczem i członkiem kilku kapituł. Aktywność na rzecz bliźnich przejawiała się m.in. w jego działalności fundacyjnej. On sam był uważany za jednego z największych mecenasów sztuki w drugiej połowie XV w. Działania podejmowane przez ks. Jana Długosza na rzecz parafian, których był duszpasterzem, duchownych, którzy wspierali go w pracy duszpasterskiej oraz żaków świadczą z jednej strony o jego wielkim poczuciu odpowiedzialności za bliźniego w sferze duchowej i materialnej. Z drugiej strony można dopatrywać się w nich także przejawów jego osobistej pobożności.

Słowa kluczowe: ks. Jan Długosz, duchowny, działalność na rzecz bliźnich, fundacje

„A PENNY SAVED SHOULD ALWAYS BE USED FOR THE GOOD OF OTHERS”. THE LITTLE-KNOWN FACE OF FATHER JAN DŁUGOSZ

Abstract: Father Jan Długosz is known mainly as the most outstanding historiographer of medieval Poland. However, few people know about his other face, which was his service to those in need, both in the material and spiritual spheres. It cannot be forgotten that Jan Długosz was first and foremost a clergyman. The offices and church dignities he held were associated with specific rights and obligations. After all, he was a parish priest and a member of several chapters. His activity on behalf of others was manifested, among other things, in his foundation activities. He himself was considered one of the greatest patrons of art in the second half of the 15th century. Activities undertaken by Father Jan Długosz's contributions to the parishioners he pastored, the clergy who supported him in his pastoral work, and the students testify, on the one hand, to his great sense of responsibility for his fellow man, both in the spiritual and material spheres. On the other hand, they can also be seen as manifestations of his personal piety.

Keywords: Father Jan Długosz, clergyman, activities for others, foundations

Wstęp

Ks. Jan Długosz (1415–1480) jest znany przede wszystkim jako autor *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*. Doczekał się także licznych publikacji traktujących całościowo o jego życiu i dorobku naukowym¹. Ich przeglądu dokonał niedawno Waldemar Bukowski². Kolejne lata badań przynoszą nowe informacje źródłowe o nim³.

Większość opracowań o Janie Długoszu dotyczy jednak głównie jego działalności na polu dyplomatycznym i literackim. Niektóre aspekty jego aktywności doczekały się tylko zasygnalizowania lub bywały pomijane. Jedną z nich była jego posługa na rzecz potrzebujących zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Jan Długosz był przede wszystkim duchownym. Z pełnionymi przez niego urzędami i godnościami kościelnymi wiązały się konkretne prawa i obowiązki. Był przecież proboszczem i członkiem kilku kapituł.

Aktywność ks. Jana Długosza na rzecz bliźnich przejawiała się m.in. w jego działalności fundacyjnej, która doczekała się już kilku opracowań⁴. On sam był uważany za jednego z największych mecenasów sztuki w drugiej połowie XV w.⁵ Na ogół jego wkładu w tym zakresie nie podważano, choć w wątpliwość jego fundacyjne działania podał niedawno Andrzej Włodarek. Autor ten sugeruje raczej „menadżerską” aktywność ks. Jana Długosza na tym polu⁶.

¹ J. Mrukówna, *Jan Długosz. Życie i twórczość*, Kraków 1972; J. Mitkowski, *Jan Długosz*, Warszawa 1976; S. Grzybowski, *Jan Długosz*, Kraków 2003; „*E fructu arbor cognoscitur...*” W sześćsetną rocznicę urodzin Jana Długosza, pod red. K. Krawiec-Złotkowskiej, T. Ceynowy, Słupsk–Koszalin 2019; *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016; *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016; *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016; *Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci. Materiały z sesji (Sandomierz 24–25 maja 1980)*, pod red. F. Kiryka, Olsztyn 1983; *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980.

² W. Bukowski, *Krąg rodzinny Jana Długosza*, w: *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016, s. 13–20.

³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe o życiu i działalności Jana Długosza*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 293–365; *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460*, wybrał i opracował B. Przybyszewski, Kraków 2001, s. 161–163, przypis 1.

⁴ Zob. m.in. M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza*, „*Analecta Cracoviensia*” 12(1980), s. 317–331; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza w dziedzinie architektury*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 108–140; J. Samek, I. Rejduch-Samkowa, *Problem odrębności architektury „Długoszowej” na przykładzie kościoła parafialnego w Raciborowicach pod Krakowem*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, cz. 2: *Referaty i komunikaty wygłoszone na międzynarodowej sesji w Krakowie w dniach 23 i 24 października 1980 r.*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1985, s. 117–125.

⁵ A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 138.

⁶ A. Włodarek, *Jan Długosz – fundator, menadżer czy aferzysta?*, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gądomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, pod red. W. Bałusa, W. Walanusa, M. Walczaka, Kraków 2007, s. 267–275.

Z duszpasterskiej troski

Jan Długosz w ciągu swojego życia piastował różne urzędy i godności kościelne. W latach 1434–1449 był proboszczem w Kłobucku⁷. W 1443 r. był wzmiankowany jako prepozyt kościoła św. Jerzego na zamku krakowskim⁸. Był także członkiem kilku kapituł. Był kanonikiem krakowskim (1436–1479)⁹, kantorem (1442–1444), a potem kustoszem kolegiaty wiślickiej (1444–1468, 1472–1479)¹⁰, kanonikiem, a potem dziekanem kieleckim (1452–1472)¹¹ i kanonikiem sandomierskim (1456–1472)¹² oraz kanonikiem gnieźnieńskim (1471–1472)¹³.

Ks. Jan Długosz, otrzymując kolejne urzędy i godności kościelne, stawał się proboszczem lub patronem, czyli prawnym opiekunem parafii, które należały do jego beneficjów. Podejmowane przez niego inwestycje budowlane świadczą o poczuciu duszpasterskiej odpowiedzialności za powierzonych jego pieczy wiernych i duchownych oraz budowie kościelne. W miejsce drewnianych kościołów w okresie jego duszpasterzowania wzniesiono mury świątynie z kamienia i cegły w Chotlu (Czerwonym), Odechowie i Raciborowicach. Miał także udział w budowie murowanych domów dla kolegiów wikariuszy w Wiślicy, mansjonarzy w Sandomierzu i psalterzystów na Wawelu. W wybudowanych obiektach umieszczał m.in. własny herb Wieniawa (fot. 1) i płyty erekcyjne¹⁴.

⁷ *Vita Ioannis Dlugosch senioris canonici cracoviensis*, ed. M. Brożek, Varsaviae 1961, s. 35–36; A. Pobóg-Lenartowicz, *Związki Długosza z kanonikami regularnymi (na przykładzie fundacji klasztoru w Kłobucku)*, w: *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016, s. 75; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 296.

⁸ *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1440–1500*, ed. B. Przybyszewski, Kraków 1960, nr 4, s. 3–5; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 304.

⁹ *Cracovia artificum. Supplementa...*, s. 161, przypis 1; *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 35; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza z krakowskim środowiskiem uniwersyteckim. Uwagi o stanie i perspektywie badań*, „*Studia Źródłoznawcze*” 55(2017), s. 167; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 297.

¹⁰ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. 2: 1416–1450*, ed. S. Kuraś, Lublin 1973, nr 474; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 301, 306; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004, s. 156.

¹¹ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 40–41; J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 3: *Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 114; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy...*, s. 156.

¹² J. Długosz, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 1: *Ecclesia cathedralis cracoviensis. Ecclesiae collegiatarum*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863, s. 353; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 323.

¹³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 348; L. Poniewozik, *Pralaci i kanonicy wiślicy...*, s. 156; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1, Gniezno 1883, s. 213–214.

¹⁴ A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 132–136; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 329.

Fot. 1. Herb rodowy ks. Jana Długosza – Wieniawa

Źródło: <<https://dwarfcrypt.blogspot.com/2022/08/polish-knight-wieniawa-coat-of-arms.html>>, dostęp: 20.12.2023

Kronikarz zorganizował także strycharnię, czyli zakład produkujący cegły, cegielnię, i strzechę budowlaną. Strzechą budowlaną określano zespół ludzi pracujących przy budowie jakiegoś obiektu, a także organizację zrzeszającą kamieniarzy, murarzy, cieśli, strycharzy, kowali, szklarzy i innych pracowników, stworzoną w celu realizowania wielkich przedsięwzięć budowlanych¹⁵. Strycharnia (cegielnia) przez jakiś czas działała m.in. w Pychowicach. Wspomniano o niej 20 lutego 1478 r., kiedy kapituła krakowska wyraziła zgodę na wykorzystanie przez ks. J. Długosza połamanych sosen na jej odbudowę w tej wsi¹⁶.

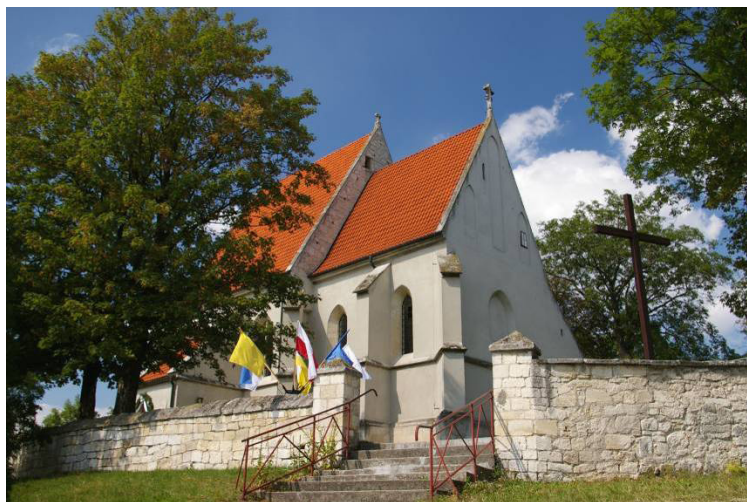
Wszystkie kościoły budowane przez ks. Jana Długosza wznoszono według jednego planu z drobnymi zmianami. Reprezentowały one typ niewielkiego wiejskiego kościoła. Długoszowe kościoły w Chotlu, Odechowie, Szczepanowie i Raciborowicach były bezwieżowe i jednonawowe. Miały prezbiterium od strony wschodniej, które z reguły było węższe od nawy oddzielonej ostrołukową tęczą. Tylko w Odechowie prezbiterium i nawa były jednakowe. Podłużne zakrystie przylegały od strony północnej do prezbiterium. Świątynie te miały kruchty od strony południowej ozdobione piękną kamieniarką. Na zewnątrz mury wzmocniono szkarpami. Dachy były dwuspadowe, a nad kruchtami i zakrystiami pulpity. Okna były ostrołukowe dwustronnie rozglifowane. Do kościołów prowadziły dwa wejścia z portalami. Jedno znajdowało się w fasadzie zachodniej, z drugie w kruchcie południowej¹⁷.

¹⁵ A. Wyrobisz, *Czy istniały strzechy budowlane? Z zagadnień organizacji rzemieślników budowlanych w średniowieczu*, „Przegląd Historyczny” 53(1962), nr 4, s. 745.

¹⁶ Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu..., nr 89, s. 58; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 358; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 318.

¹⁷ A. Grzybkowski, *Gotycka architektura murowana w Polsce*, wyd. 2, Warszawa 2022, s. 174–177; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 118–119.

Pierwszą większą kościelną inwestycją budowlaną ks. Jana Długosza była murowana świątynia pw. św. Stefana we wsi Chotel (Czerwony) koło Wiślicy. Miejscowość ta należała do uposażenia kustodii wiślickiej, którą kronikarz objął w 1444 r. Nowy kościół zastąpił wcześniejszy, drewniany obiekt. Jego budowę rozpoczęto zapewne ok. 1445 r., a ukończono w 1450 r. Ks. J. Długosz do tego nowego kościoła ufundował także różne sprzęty i paramenty liturgiczne, w tym naczynia, kielichy, ornaty i obrazy¹⁸. Kościół ten istnieje do dzisiaj.

Fot. 2. Kościół w Chotlu Czerwonym (widok współczesny)

Źródło: <https://swietokrzyskie.travel/informator_turystyczny/zabytki/kosciol_pw_sw_bartlomieja_w_chotlu_czerwonym>, dostęp: 28.11.2023

Po objęciu kanonii sandomierskiej w 1456 r. ks. Jan Długosz wybudował nowy kościół parafialny pw. NMP w Odechowie (Odanchowie) koło Sandomierza. Prace rozpoczęto zapewne po 1456 r., a ukończono w 1463 r. Parafia ta należała do uposażenia jego kanonii, a on był z urzędu jej proboszczem¹⁹. Kościół wzniesiony przez ks. J. Długosza stanowi współcześnie transept rozbudowanej w latach 1911–1913 nowej neogotyckiej świątyni (fot. 3).

¹⁸ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 418; tenże, *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 372; *Vita Ioannis Długosch...*, s. 37; B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 132; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 305–306; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 319; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 110.

¹⁹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 353; tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 525; *Vita Ioannis Długosch...*, s. 37; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 321; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 110–111.

Fot. 3. Rekonstrukcja kościoła w Odechowie z XV w.

wg A. Bojęś-Białasik, J. Czechowiec, M. Szymba

Źródło: <<https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/polska/odechow/>>,
dostęp: 29.12.2023

Kolejnym obiektem sakralnym, którego ukończenie finansował w latach 1471–1476 ks. Jan Długosz jako dzierżawca wsi kapitulnej Raciborowice, był tamtejszy kościół pw. św. Małgorzaty i św. Marty. Do wybudowanych przez ks. Pawła z Zatora, swego poprzednika i proboszcza, prezbiterium i zakrystii dobudował nawę i kruchtę południową²⁰ (fot. 4). Świątynia istnieje do dziś i pełni funkcje sakralne.

Ks. Jan Długosz otaczał szczególnym kultem św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Owocem tej pobożności była budowa murowanego kościoła w Szczepanowie, rodzinnej wsi krakowskiego biskupa i męczennika. Świątynię pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM ukończono w 1470 r. Budowniczy wyposażył kościół także w niezbędne paramenty i otoczył kamiennym murem²¹. Nie zachowała się ona jednak do czasów współczesnych w pierwotnej wersji. Po rozbudowie świątyni w latach 1911–1914 dawny kościół Długoszowy stał się nawą boczną nowego obiektu. Jego wygląd znany jest jednak z dawnych zdjęć (fot. 5, 6).

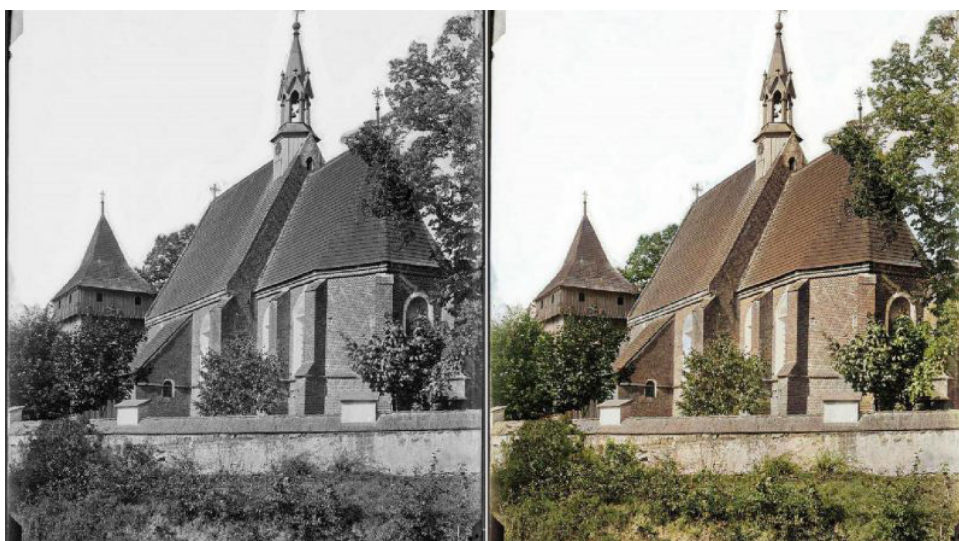
²⁰ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 155, tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 58; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 356; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 322–323; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112–113; J. Samek, I. Rejduch-Samkowa, *Problem odrębności architektury „Długoszowej”...*, s. 118–121.

²¹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 268; *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 37; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 347; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 321; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112.

Fot. 4. Kościół w Raciborowicach (widok współczesny)

Źródło: <<https://www.archiwum.michalowice.malopolska.pl/turystyka/zabytki/kosciol-p-w-sw-malgorzaty-w-raciborowicach>>, dostęp: 29.11.2023

Fot. 5. Kościół w Szczepanowie wybudowany przez ks. Jana Długosza

Źródło: <<https://old.bazylikaszczepanow.pl/kosciol-w-szczepanowie-na-starej-fotografii-natan-krieger/>>,dostęp: 29.11.2023

Fot. 6. Rekonstrukcja kościoła w Szczepanowie – z lewej faza gotycka bezwieżowej jednonawowej świątyni z cegły, z prawej stan po wybudowaniu traktu północnego
 Źródło: <<https://old.bazylikaszczepanow.pl/bazylika-sw-marii-magdaleny-i-sw-stanislaw-w-szczepanowie-od-gotyckiego-kosciola-dlugoszowego-po-dwudziestowieczny-kosciol-podwojny/>>,
 dostęp: 29.11.2023

Z kultem św. Stanisława BM były związane działania ks. Jana Długosza dotyczące kościoła pw. św. Michała Archaniola na Skałce koło Krakowa. Powiększył on uposażenie tamtejszej świątyni i oddał ją w opiekę paulinom w 1472 r. Wcześniej zrezygnował z dwóch dzierżonych przez siebie kanonii: sandomierskiej i kieleckiej, na rzecz dotychczasowego plebana kościoła na Skałce²². Z myślą o fundacji klasztoru, w 1471 r. zakupił dla zakonników dwa łany ziemi z domami i łąkami za 100 grzywien we wsi Opatowice za zgodą kustosa krakowskiego Jana Wężyka²³.

Z troski o zapewnienie wiernym w Kłobucku lepszego dostępu do posług duszpasterskich ks. Jan Długosz doprowadził do fundacji klasztoru kanoników regularnych w tym mieście w 1454 r. Potem uczestniczył w budowie i odbudowie po pożarze obiektów klasztornych, m.in. sprowadził robotników i założył strycharnię (cegielnię) w latach 1477–1479²⁴.

Ks. Jan Długosz zabiegał także o fundację klasztoru kartuzów. Szczegółowo jego działalność na tym polu przedstawił Franciszek Sikora²⁵. Ostatecznie klasztor, mający w zamyśle fundatora szerzyć kult św. Stanisława BM, miał stanąć we wsi Bielany koło Krakowa. Już w 1477 r. uzyskał dokumenty fundacyjne wystawione przez króla Kazimierza Jagiellończyka i biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego. Pod koniec 1478 r. sprowadził do Krakowa przeora klasztoru

²² *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 40–41; J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 268; tenże, *Liber beneficiorum...*, t. 3, s. 113–115; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 322; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 112.

²³ A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349–350.

²⁴ A. Pobóg-Lenartowicz, *Związki Długosza z kanonikami regularnymi...*, s. 76; też, *Jan Długosz – kanonicy regularni*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 90; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 320; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 320.

²⁵ F. Sikora, *O fundacji kartuskiej Jana Długosza*, „Kwartalnik Historyczny” 80(1973), nr 4, s. 872–885.

w Gaming w Dolnej Austrii Zygmunta Phanzagla oraz brata Michała. W miesiącach styczniu i lutym 1480 r. zawarł umowy o zakup Bielan i części wsi Chełm. Wkrótce potem zaczął prace z myślą o budowie klasztoru polegające na łamaniu kamienia w bielańskim kamieniołomie. Nie doszło jednak do realizacji planów fundacyjnych, które przerwała śmierć ks. Jana Długosza 19 maja 1480 r.²⁶

Wśród budowli sakralnych wzniesionych przez ks. Jana Długosza warto także wspomnieć o dzwonnicy przy kolegiacie wiślickiej. Jej budowę ukończono zapewne ok. 1480 r. W górnej kondygnacji jej wieży poniżej gzymsu wśród herbów na frezie widnieje rodowy herb Długosza – Wieniawa²⁷.

Z troski o wiernych i posługujących im duchownych ks. Jan Długosz wybudował domy z cegły. Pierwszym z nich był murowany dwukondygnacyjny budynek dla wikariuszy kolegiaty w Wiślicy. Ich dwa drewniane domy, wybudowane przez Jana z Tarnowa, kasztelana krakowskiego, spłonęły w pożarze. Wzniesiono go w latach 1460–1467 przy ul. Krakowskiej. Przekazanie go wraz z ogrodem nastąpiło 15 kwietnia 1467 r. Darowiznę tę zatwierdził Jan Lutek z Brzezia, biskup krakowski, w Krakowie 12 stycznia 1468 r. Mogło w nim zamieszkać dwunastu wikariuszy²⁸. Współcześnie w budynku tym mieści się wikariat kolegiaty wiślickiej oraz Muzeum Archeologiczne (fot. 7).

Kolejny dom, także dwukondygnacyjny, wybudowano dla mansjonarzy kolegiaty w Sandomierzu w latach 1474–1478. Wcześniej ks. Jan Długosz doprowadził do finalizacji fundacji tego kolegium duchownych, zabiegając o jego zaplecze materialne. Kanonicznej erekcji kolegium mansjonarzy w Sandomierzu dokonał 12 września 1470 r. biskup krakowski Jan Lutek z Brzezia. Liczyło ono ośmiu duchownych zobowiązanych przede wszystkim do śpiewania officjum o Matce Bożej i odprawiania mszy świętych. Rezydencja mansjonarzy wybudowana przez ks. Jana Długosza była okazałą kamienicą²⁹. Budowla ta przetrwała do czasów współczesnych. Obecnie ma w nim swoją siedzibę Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu (fot. 8).

²⁶ Tamże, s. 877–882; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 362–363; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 323–324.

²⁷ B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą...*, s. 135; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 136.

²⁸ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 420–421; B. Wojciechowska, *Jana Długosza związki z Wiślicą...*, s. 133–134; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 338; B. Kumor, *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), nr 21, s. 215; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 324–325.

²⁹ D. Burdzy, *Sandomierz*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 153–166; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 346; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 325–326.

Fot. 7. Dom Długosza w Wiślicy. Widok z północnego zachodu z 2007 r.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Wi%C5%9Blicy#/media/Plik:Wislica_Dom_Dlugosza_20070825_1027.jpg>, dostęp: 20.12.2023

Fot. 8. Dom Długosza w Sandomierzu. Widok z 2010 r.

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Sandomierzu#/media/Plik:Dom_J._Dlugosza_w_Sandomierzu3.jpg>, dostęp: 20.12.2023

Z myślą o nowej siedzibie kolegium psalterzystów w Krakowie na Wawelu ks. Jan Długosz zawarł 15 listopada 1574 r. umowę z Marcinem, muratorem krakowskim, na budowę domu. Prace trwały w latach 1475–1480. Nowa siedziba psalterzystów była piętrowym budynkiem murowanym z cegły i ciosu na planie kwadratu. Była usytuowana w pobliżu Baszty Sandomierskiej. Została zburzona przez Austriaków w 1856 r. w ramach porządkowania wawelskiego wzgórza³⁰.

Ks. Jan Długosz zadbał także o dom kanonicki przy ul. Kanoniczej, w którym mieszkał od 1453 r. z bratem, także kanonikiem krakowskim. Nie był jego budowniczym, ale rozbudował go wraz ze swoim krewniakiem. Z ich inicjatywy wzniesiono w 1454 r. zachodnie i południowe jego skrzydło. Całość tworzy podkowę z dziedzińcem pośrodku, który od północy zamyka sąsiedni budynek zwany „Lisią Jamą”. W tym domu zakończył swoje życie. W „Lisiej Jamie”, zakupionej przez ks. J. Długosza w 1451 r., po przebudowie było potem archiwum konsystorskie³¹ (fot. 9).

Fot. 9. Dom Jana Długosza w Krakowie (widok współczesny)

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_D%C5%82ugosza_w_Krakowie#/media/Plik:Jan_D%C5%82ugosz_House,_25_Kanonicza_street,_Old_Town,_Krakow,_Poland.jpg>,
dostęp: 28.11.2023

Wśród działań podjętych przez ks. Jan Długosza z myślą o potrzebujących warto wspomnieć pomoc udzieloną klaryskom krakowskim. Kronikarz uczestniczył wraz z ks. Janem Gosławskim z Bębelska, kanonikiem krakowskim, w odbudowie ich kościoła pw. św. Andrzeja po pożarze w 1455 r.³²

³⁰ J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 353; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 326.

³¹ J. Długosz, *Liber beneficiorum...*, t. 1, s. 185; A. Buczek, *Mecenat artystyczny Jana Długosza...*, s. 120; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 327.

³² J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6; M. Rożek, *Kościelne fundacje Jana Długosza...*, s. 323.

Z myślą o krakowskich żakach

Z licznych funduszy, które ks. Jan Długosz czerpał z beneficjów kościelnych i innych źródeł, budował bursy dla żaków. Z troski o studiujących w Akademii Krakowskiej ukończył w latach 1455–1456 fundację Bursy Jerozolimskiej rozpoczętą w 1453 r. przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Była ona zlokalizowana w narożu współczesnych ulic Gołębiej i Jagiellońskiej. Po pożarze odbudował ją w 1462 r. Jej nazwa pochodzi od starszego domu, w miejscu którego ją wzniesiono. Bursa miała składać się, według fundatora, z 50 izb dla żaków, jednej dużej dla jej rektora, izby wspólnej, biblioteki i kuchni. Biskup przeznaczył na jej budowę 2 tys. grzywien. Przekazał także znaczną sumę na zakup czynszu wieczystego, czyli funduszu na jej utrzymanie, oraz swój księgozbiór dla jej mieszkańców. Zapewne przy budowie i odbudowie bursy pracowali ludzie związani z ks. Janem Długoszem, a on sam miał wpływ na jej ostateczny kształt. Budowla przetrwała do pożaru w nocy z 25 na 26 czerwca 1841 r. Podejmowano potem różne projekty z nią związane, ale ostatecznie jej mury rozebrano w 1869 r. Na jej miejscu w 1887 r. rozpoczęto budowę Collegium Novum³³.

Ks. Jan Długosz zatroszczył się także o ubogich studentów Wydziału Arrium. Bursa dla nich, zwana Bursą Ubogich, znajdowała się przy ul. Wiślniej. Jej fundatorem był Jan Isner, który w 1409 r. zakupił murowany dom od pisarza miejskiego Jana. Długosz powiększył ją, zakupując ok. 1461 r. od krawca Jakuba i jego syna oraz czapnika Mikołaja Granisch sąsiadujący z nią dom. Odnowił wcześniejszy budynek i ufundował całą oficynę tylną z kuchnią oraz węższą część oficyny południowej. W bursie były pomieszczenia dla żaków, mieszkanie dla seniora bursy, izba wspólna i kaplica oraz inne pomieszczenia. Budowla przetrwała do 1838 r., kiedy to rozebrano jej mury aż do fundamentów i wzniesiono tam późnoklasycystyczny pałac miejski³⁴.

Osobistą fundacją ks. Jana Długosza była bursa dla studentów prawa zlokalizowana przy ul. Grodzkiej, naprzeciw Collegium Prawa (Collegium Iuridicum). Określano ją mianem bursa iuristarum, bursa canonistarum, contuberium iurisperitorum albo bursą Długosza. Jej powstanie było związane z likwidacją w 1469 r. Bursy Grochowej położonej przy ul. Kanoniczej. Pierwotnie miała mieścić się na zabudowanym terenie zakupionym w 1469 r. od gminy żydowskiej i położonym za Collegium Maius. Później jednak przeniesiono ją na nowe miejsce. Długosz zakupił ok. 1470–1473 r. od Jana Gałki z Niedźwiedzia dom i działkę zwaną Warchołowska przy ul. Grodzkiej. Tam wybudował po pożarze

³³ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 38; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000, s. 341, 345–346, 350–351.

³⁴ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 38; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 381, 384–386, 390, 395; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

budynków przy ul. Grodzkiej w 1474 r. nowy dom z cegły z przeznaczeniem na bursę. Ukończono go już po śmierci fundatora; zburzono w 1842 r.³⁵

Ks. Jan Długosz przyczynił się także do powstania Bursy Węgierskiej przy ul. Brackiej. Jako pełnomocnik Jana i Spytka z Melsztyna występował w styczniu 1464 r. przy sprzedaży przez nich Akademii Krakowskiej kamiennego domu przy ul. św. Franciszka (obecnie ul. Bracka). Początkowo odbywały się w nim wykłady i nosił nazwę Collegium Novum. Potem, przed 1476 r., utworzono w nim bursę dla studentów węgierskich³⁶.

Zakończenie

Działania podejmowane przez ks. Jana Długosza na rzecz parafian, których był duszpasterzem, duchownych, którzy wspierali go w pracy duszpasterskiej, oraz zaków świadczą z jednej strony o jego wielkim poczuciu odpowiedzialności za bliźniego zarówno w sferze duchowej, jak i materialnej. Z drugiej strony można dopatrywać się w nich także przejawów jego osobistej pobożności.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane:

Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460, wybrał i opracował B. Przybyszewski, Kraków 2001.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 1: *Ecclesia cathedralis cracoviensis. Ecclesiae collegiatarum*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864.

Długosz J., *Liber beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 3: *Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864.

Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1440–1500, ed. B. Przybyszewski, Kraków 1960.

Vita Ioannis Dlugosch senioris canonici cracoviensis, ed. M. Brożek, Varsaviae 1961.

Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. 2: 1416–1450, ed. S. Kuraś, Lublin 1973.

Opracowania:

Buczek A., *Mecenat artystyczny Jana Długosza w dziedzinie architektury*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 108–140.

Bukowski W., *Krąg rodzinny Jana Długosza*, w: *Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016, s. 13–70.

Burdzy D., *Sandomierz*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 143–174.

³⁵ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 39; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 278, 282–285, 301; A. Perzanowska, *Wiadomości źródłowe...*, s. 349; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

³⁶ *Vita Ioannis Dlugosch...*, s. 39; K. Ożóg, *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza...*, s. 169; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs...*, s. 410, 412–413; J. Mrukówna, *Jan Długosz...*, s. 6.

- Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980.
- „*E fructu arbor cognoscitur...*” *W sześćsetną rocznicę urodzin Jana Długosza*, pod red. K. Krawiec-Złotkowskiej, T. Ceynowy, Słupsk–Koszalin 2019.
- Grzybowski A., *Gotycka architektura murowana w Polsce*, wyd. 2, Warszawa 2022.
- Grzybowski S., *Jan Długosz*, Kraków 2003.
- Jan Długosz (1415–1480). Życie i dzieła*, pod red. L. Korczak, M.D. Kowalskiego, P. Węcowskiego, Kraków 2016.
- Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016.
- Jan Długosz. W pięćsetną rocznicę śmierci. Materiały z sesji (Sandomierz 24–25 maja 1980)*, pod red. F. Kiryka, Olsztyn 1983.
- Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016.
- Korytkowski J., *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1, Gniezno 1883.
- Kumor B., *Kopiarz kolegiaty Narodzenia NMP w Wiślicy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 10(1965), s. 207–222.
- Mitkowski J., *Jan Długosz*, Warszawa 1976.
- Mrukówna J., *Jan Długosz. Życie i twórczość*, Kraków 1972.
- Ożóg K., *Kontakty personalne i instytucjonalne Jana Długosza z krakowskim środowiskiem uniwersyteckim. Uwagi o stanie i perspektywie badań*, „Studia Źródłoznawcze” 55(2017), s. 163–171.
- Perzanowska A., *Wiadomości źródłowe o życiu i działalności Jana Długosza*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1980, s. 293–365.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Jan Długosz – kanonicy regularni*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 85–94.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Związki Długosza z kanonikami regularnymi (na przykładzie fundacji klasztoru w Kłobucku)*, w: *Jan Długosz herbu Wieniawa (1415–1480). Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Wieluń 24 czerwca 2015 r.*, pod red. M. Gogoli, J. Książka, Wieluń 2016, s. 72–85.
- Poniewozik L., *Prałaci i kanonicy wiślicy w okresie średniowiecza*, Lublin 2004.
- Rożek M., *Kościelne fundacje Jana Długosza*, „*Analecta Cracoviensia*” 12(1980), s. 317–331.
- Samek J., Rejduch-Samkowa I., *Problem odrębności architektury „Długoszowej” na przykładzie kościoła parafialnego w Raciborowicach pod Krakowem*, w: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, cz. 2: *Referaty i komunikaty wygłoszone na międzynarodowej sesji w Krakowie w dniach 23 i 24 października 1980 r.*, pod red. S. Gawędy, Kraków 1985, s. 117–125.
- Sikora F., *O fundacji kartuskiej Jana Długosza*, „*Kwartalnik Historyczny*” 80(1973), nr 4, s. 872–885.
- Włodarek A., *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000.
- Włodarek A., *Jan Długosz – fundator, menadżer czy aferzysta?*, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gądomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, pod red. W. Bałusa, W. Walanusa, M. Walczaka, Kraków 2007, s. 267–275.
- Wojciechowska B., *Jana Długosza związki z Wiślicą*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, pod red. J. Rajmana, D. Żurek, Kraków 2016, s. 129–136.
- Wyrobisz A., *Czy istniały strzechy budowlane? Z zagadnień organizacji rzemieślników budowlanych w średniowieczu*, „*Przegląd Historyczny*” 53(1962), nr 4, s. 745–761.